

СЛАВОЉУБ МАРКОВИЋ

Уредништво Летописа: *Како бисће у њоеиичком смислу оиисали акѣуелни ѣренуѣак савремене срѣске ѣрозе? Шѣа је наследило ѣосѣмодернизам осамдесетѣх и деведесетѣх ѣодина ѣроѣеклоѣ века?*

Славољуб Марковић: Историјски контекст – Седамдесете године 20. века доносе афирмацију стварносне прозе. Почетком седамдесетих објављена је антологија *Нова срѣска ѣриѣовеѣка*, коју је приредио Љубиша Јеремић (1972). Откривалачка антологија. У њој се афирмише нова генерација приповедача коју ће назвати *ѣроза новоѣ сѣила*.

Нова антологија, *Срѣска ѣриѣовеѣка 1950–1982*, приређивача Радивоја Микића (1983),¹ само потврђује претходну.

И у оквиру генерације стварносне прозе током седамдесетих се појављују књиге *Приче о жени* (1972) Милице Мићић Димовске, *Породично време* (1973) Давида Албахарија, *Заједнички имениѣел* (1976) Мирјане Павловић и *Круѣ, соба* (1978) Миодрага Вуковића, што указује на то да та генерација није монолитна.²

Затим ће се појавити низ писаца Нове прозе: Мирослав Тохољ, *То снови ламѣарија* (1979), Радослав Петковић, *Пуѣи у Двиѣрад* (1979), Немања Митровић, *Сан раѣа* (1980), Гордана Ћирјанић, *Месечева ѣрава* (1980), Владимир Пиштало, *Сликовница* (1981), Васа Павковић, *Каледоској* (1981), Љиљана Јокић, *Амѣула ноћноѣ лейѣира* (1981), Светислав Басара, *Приче у несѣајању* (1982), Славољуб Марковић, *Пловно сѣање исѣорије* (1982), Миленко Пајић, *Једносѣавни доѣајају* (1982), Миодраг Удовички, *Виѣеѣласје* (1982), Предраг Марковић, *Морали би доћи насмејани лавови* (1983), Фрања Петриновић и Ђорђе Писарев, *Мимезис мимезис романа* (1983),

¹ У овој антологији нема прича Милорада Павића.

² Вероватно ће други аутори више причати о стварносној прози и истаћи проблеме са којима су се они сусретали.

Драган Великић, *Поџреџан ѿокрећ* (1983), Сава Дамјанов, *Испираживање саврџенсѿва* (1983), Љубица Арсић, *Прсѿ у месо* (1984), Михајло Пантић, *Хроника собе* (1984), Милета Продановић, *Вечера код Свеѿе Аѿолоније* (1984), Сретен Угричић, *Уѿознавање са вешѿином* (1985), Небојша Ћосић, *Приче о смрѿи* (1987), Дејан Симоновић, *Кројач из Улма* (1987). Прве књиге најупорнијих.

Александар Јерков представља Нову прозу антологијом под називом *Госѿодар ѿрича* у часопису *Реѿублика* (број 9, 1984). Ускоро се увиђа да та генерација чини рез у српској књижевности, што свакако није пријатно пошто су постављене мере и признате вредности. Раскол је био много већи него што ми се у први мах чинило. Неколико пута сам присуствовао представљању Нове прозе у биоскопским салама, једном је дошло туче између присталица нове и старе прозе. Вече је било прекинуто.

Ускоро нова тема постаје постмодернизам. У Загребу је одржан међународни скуп и објављен зборник *Посѿмодерна: Нова еѿоха или заблуда* (1988). Виктор Жмегач је у *Повијесној ѿоетѿици романа* постмодерну видео у сенци Хегелове мисли о крају уметности.³ Нова проза се проглашава постмодерном књижевношћу, појам се проширује и обухвата неке писце високе модерне, затим се постмодернизам проглашава за странo тело у српској књижевности, све се чини да се ти аутори заобиђу.⁴

Нова генерација се не може боље најавити: Владимир Арсенијевић добија Нинову награду 1994. године за роман *У ѿоѿиалубљу*. Најава каква се само пожелети може и кредит који се тешко да потрошити.

Васа Павковић представља нову генерацију српских писаца антологијом *Тајно друѿиѿво*, 1997, чије књиге обележавају крај 20. века (Срђан Ваљаревић, *Лисѿ на корици хлеба*, роман, 1990; Нарцис Агатић, *Енѿеријери*, приче, 1990; Зоран Ћирић, *Рио Браво*, песме, 1990; Вуле Журић, *Умри мушки*, кратке приче, 1990; Нина Рабреновић, *На Средоземљу*, приче, 1990; Јелена Росић, *Далилин ѿрсѿен*, приче, 1993; Владимир Тасић, *Псеудолоѿија фанѿасѿишка*, приче, 1995; Ђорђе Јаков, *Посмаѿрање*, приче, 1989; Микаило Бодирога, *Роман о јеремичку*, приче, 1994; Горан Петровић, *Савеѿи за лакѿи живоѿ*, проза, 1989; Дејан Илић, *Као да је било јуче*, приче, 1995; Зоран Пешић, *Неуравнојешене ѿриче*, 1989).

За крај века излази избор од шест приповедача *Псећи век*, 2000, коју приређује Саша Илић (Ненад Јовановић, *Фрезно*, 1993; Срђан

³ У следећој деценији бива објављена и књига *Крај испѿрије и ѿоследњи човек* (1992) Јошихира Франсиса Фукујаме, која је и данас честа тема.

⁴ Ипак, издавачи неће бити заинтересовани за неке постмодерне писце као што је Џон Барт, чије су књиге тек недавно преведене и објављене код нас.

В. Тешин, *Сјајни наслов за њанимомиму*, 1992; Саша Илић, *Предо-сећање грађанског раића*, 2000; Боривоје Адашевић, *Еквилибрисћа*, 2000; Михајло Спасојевић, *Лабудова њесма Фрусћана Асћраље*, 2001; Угљеша Шајтинац, *Чуда њрироде*, 1993).

Почетком 21. века долази нова генерација стваралаца чије су приче представљене у часопису *Прича*, број 14, 2011. године, као и у антологији *Пуцања*, коју је 2012. године приредио Владимир Ш. Вукомановић, такође и од прича објављених у изборима у часописима *Књижевни магазин* и *Злајна жреда*. Ови млади аутори објављују и своје прве књиге: Исидора Веселиновић, *Еверзија*, 2009; Милош Живановић, *Ignore The Nightmare In The Bathroom*, 2006; Лана Басташић, *Трајни њижменћи*, 2010; Бранко Ђурчић, *Већрења-ча*, 2005; Срђан Срдић, *Есћирандо*, 2010; Андрија Матић, *Несћанак Зденка Кућрещанина*, 2006; Немања Раичевић, *Приче*, 2002; Слободан Бубњевић, *Перћурбације и друже невоље*, 2005; Иван Антић, *Тонус*, 2009; Биљана Ђућко, *Маргинална сћвар*, 2008; Јана Растегорац, *Исечак 8*, 2010; Милош Фолић, *Сумрак човечансћива*, 2011; Бојан Бабић, *Пли-њли*, 1996; Филип Чоловић, *У ђаволој кожи*, 2008; Драгослава Барзут, *Злајни мећак*, 2005.

Нова генерација долази на већ рашчишћени терен, не надовезује се на претходне генерације, нити ствара насупрот већ изви-ре из њих; генерација израста из постмодерне, познаје стратегије приповедања.⁵

Друштвени дискурс – Понекад избор најзначајнијих романа не говори само о стању у култури и књижевности већ и о стању у друштву; може да се најави нова епоха, нова генерација, али још чешће да се укаже на полтронство и удвориштво, али најгоре је кад се из убеђења, најчешће политичког, бирају тривијалне књиге, издвајају фељтони, као најзначајнији романи.

Одабрао сам оно што ми се учинило важним: године, добитници Нинове награде, најзначајније књиге из ужег избора и жири критичара:

1985. – Живојин Павловић, *Зид смрћи* (добитник), Радослав Петковић, *Сенке на зиду* (жири: Славко Леовац, председник, Велимир Висковић, Васа Милинчевић, Миливој Сребро, Мирослав Егерић, Новак Килибарда и Богдан Тирнанић).

1989. – Војислав Лубарда, *Вазнесење* (добитник), Владимир Бајац, *Књига о бамбусу*, Џевад Карахасан, *Исћочни диван*, Мирослав Тохол, *Сћид* (жири: Борислав Михајловић, председник, Новак Килибарда, Светозар Кољевић, Божо Копривица, Игор Мандић, Бранко Поповић и Гојко Тешић).

⁵ Ово је преглед који ће послужити за разговор.

1992. – Живојин Павловић, *Лайош* (добитник), Светислав Басара, *Монголски бедекер* (жири: Славко Леовац, председник, Мирослав Егерић, Павле Зорић, Чедомир Мирковић и Марко Недић, награда додељена већином гласова).

1997. – Милован Данојлић, *Ослободиоци и издајници* (добитник), Горан Петровић, *Ојсада цркве Светиоџ Сјаса* (жири: Никола Милошевић, председник, Мирослав Егерић, Ђорђе Вуковић, Александар Илић и Желидраг Никчевић).

1999. – Максимилијан Еренрајх Остојић, *Каракџеристика* (добитник), Војислав Деспотов, *Дрводеља из Набисала*, Горан Милашиновић, *Хераклов зрех* (жири: Светозар Кољевић, председник, Теофил Панчић, Бошко Ивков, Александар Илић, Ђорђе Вуковић).

2005. – Миро Вуксановић, *Семољ земља* (добитник), Давид Албахари, *Пијавице*, Милица Мићић Димовска, *Ушочишће*, Саша Илић, *Берлинско окно*, Мирјана Новаковић, *Johann's 501* (жири: Петар Пијановић, Александар Јерков, Иван Негришорац, Тихомир Брајовић и Душан Маринковић).⁶

Све чешће се догађа да романојисци ишшу сценарије за филмове и серије, а да драмајурзи добијају књижевне награде. Веза између књижевности и филмске уметности постоје све чвршће. Како ће се то одразити на саму књижевност?

Због популарности, сваки градић би хтео да направи какву смотру филма, ако не може фестивал, па шта кошта да кошта. Како се градски буџети усмеравају на смотре филмова, понеки од писаца успе да се инфилтрира и нешто ућари.

Сарџр је у ирошлом веку поставио ишшање за кога се ишше књижевност. Да ли можете да оиштите данашњеџ чииаоца српске ирозе? Да ли је у ишшању један иши чииаоца, или је иосреди више различитих ишиова?

⁶ Наравно да се тако могу навести подаци и за 1954. годину: Иво Адрић објављује *Проклету авлију*, а Добрица Ћосић добија Нинову награду за *Корене* (жири у саставу: Милан Богдановић, Велибор Глигорић, Ели Финци, Борислав Михајловић Михиз, Зоран Мишић, Стеван Мајсторовић). Или 1957. година: Александар Вучо, *Мршве јавке* (добитник), Владан Десница, *Пролете Ивана Галеба* (ужи избор). Године 1959. исти жири не додељује Нинову награду, а те године објављен је роман *Црвени иеишао леиш ирема небу* Миодрага Булатовића, *шито ишито џовори о неком времену; заблуде које кошшају*. Уређивачки одбор едиције Српска књижевност – 50 романа у 57 књига (Ђорђе Вуковић, Јован Деретић, Душан Иванић, Љубиша Јеремић, Милица Николић, Милош Стамболић, Јован Христић) направио је 1980/1981. године избор 50 српских романа у који није ушао Вучов роман, а уврштени су и Десничин и Булатовићев. *Незнање, укус или нешито иреће?*

Сартр, који се наводи у питању, није био опсесија моје генерације; занимљиво је да сте га цитирали. Код нас су му објављена сабрана или одбрана дела, тако да појављивање његових књига говори о његовом статусу у Југославији. Он је шездесете године 20. века боравио у Београду. Било би сада интересантно погледати шта је мислио, у разговорима са нашим писцима или новинарима. Ево цитираћу:

Оно основно што ме интересује, јесте да видим, да схватим, да разумем начин на који ваши књижевници реагују на садашњицу, на стварност. Ово је нарочито интересантно видети у земљама, како их ми називамо младим, а то значи у земљама са новим друштвеним системом, који ми на Западу још увек само прижељкујемо.

Литература мора бити критичка слика друштва, која ће допринети његовој еволуцији и довести га до оног стадијума на коме књижевник жели да друштво буде. То кажем стога јер мислим да књижевност или боље речено литература почиње тамо где има нечег што није нормално, нешто што књижевнику тако изгледа.

Гледали смо како из *Полиџике* одлазе критичари, затим уредници приче, у новинама се мењају уредници за културу, избацују се културне рубрике;⁷ системски се вршило уништавање читаоца који још жели да буде информисан, да чује ставове и мишљења.

Не уче се само читаоци да читају нову прозу него и критичари. За десет година мењају своје ставове.

И мени је било потребно десет година да схватим зашто је неки критичар гласао за овог или оног писца, требало је да видим коју позицију заузима у друштву па онда да знам зашто је тако гласао; други се хвале да не читају а не излазе из жирија, или мењају укусе и награђују тривијалне романи, а касније за десет година у истом жирију фељтоне; има и оних који бране своју естетику и исправљају криве Дрине, по цену да их избаце из књижевности.

Стварање читалаца се тако брзо мења. Али само једна награда повећава читаност. Па тај аморфни читалац жели еклузивност која се појављује када задоминира фељтонизам.

У којој мери ѿолиџичка корекџносџ уџииче на ѿемаџику и квалиџиџ савремене срџске ѿрозе? Да ли имаџе уџисак да ѿосџиоџи ѿолиџички уџиџаџ на расѿоред снаџа у књижевном ѿољу?

⁷ Не би ме зачуло да се Академији наука укидају средства пошто није довољно омасовљена.

Крајем XX века ваљда писци схватају да нема афирмације и ухлебљења без политичког ангажовања, зато нећете наћи иоле популарног писца који није прихватио какву политичку идеју као своју и јавно је заступао у медијима који такве идеје подржавају. Забавно је живети од својих или туђих ставова! (Ваљда то још траје.)

Неким писцима више никада неће доделити награде зато што су добри писци већ зато што припадају левици десници, средњници, или зато што су муслимани, православни, католици, атеисти итд.

Када се каже политичка коректност, то ме увек подсети на европске фондове, на осредњост. Не знам да ли су финансирали какав роман, али сам видео да су финансирали филмове.

Чак и онда када је себе оправдала као израз снаге стила, као у случају Флоберове Мадам Бовари, проза је поседовала и снажан критички пошеницијал. Да ли савремена српска проза поседује критички пошеницијал и против чега се она буну, ако је тај пошеницијал сачувала?

Ево мало самоциртиности: објавио сам роман *Побунио сам се животином* и доносим одломке.

Нестаје писац, и не бих волео да се овај случај препусти науци, да почне цитирање које ће ме уморити, али немоћан сам, или да кажем неку фразу, да нестаје литература и почиње будућност. Умор или застарелост? Нова решења за вечне, старе проблеме. Писац је симбол или тема? Стање! Антологијски пример ишчежавања!

Почиње пишења смрт, и неко запази да свако писање које је до сада третирано као књижевно више није књижевно и не може се тако квалификовати, већ је некакво другачије писање, које се може назвати некњижевно; књижевност је толико посебна да захтева извођење нове терминологије којом би се објаснило шта је то књижевност, књижевно, а шта некњижевно и да се повуче јасна разлика; самим тим потребно је направити читав речник и ангажовати сијасет научника који ће га стварати, а онда, када буде створен такав речник, као да се ствара нова наука те су њени ствараоци толико узнесени новим речником да побуђују нове изучаваоце да се окрену тој науци; цитатност ће сада почети од првих писаних текстова, пре свега од Аристотела, Томе Аквинског и имаће нови почетак код Хегела и Канта, да би се све завршило у појму постмодерне – за сада појам за све иновације. А оно друго, некњижевно, одвојено, мање вредно, препустићемо читаоцима треша. Али не само књижевно већ и некњижевно мора се класификовати; чим почнемо да пишемо одмах да се определимо да ли ћемо писати

књижевно или не, или да писање буде онакво како се то наводи у уџбеницима – поплава, удар грома, а не да буде само демонстрација писања. Ако одговор јасно издиференцира књижевно и некњижевно, разлика је евидентна, више неће бити питања, писати тако некњижевно да сами себе елиминишемо (ко ће пристати на тако нешто?), или понављамо оно што је вечно: речи – ако не њихова значења. Од Фројда свако поређење, било са науком или књижевношћу, заправо је поређење са сексом. Прво секс је божански, а мастурбација је имитација (друге норме су изумрле и падале на дно), поређење које су, ваљда, прихватили и некњижевни ствараоци – скрибомани. И некњижевно је нека врста писања и потребно би било извршити рангирање... зашто би требало да све написано прикупљамо у времену које може бити социолошко, психолошко, филозофско, журналистичко, хроничарско, и издвајати, и чувати?

Роба која се не може употребити, лагерује се. Оно што је на лагеру брзо застарева. Има ли нечег горег од застарелости. Застарелост се презире. А тек застарелост људи. Застарео човек се не може адаптирати. Изгубљен је заувек.

Ко даје дијагнозу?

Побуњени или болесни?

Уметност је вештачки производ. И као све вештачко мора се утршити или одбацити.

Превише се нагомилава!

Сада долазимо до оног најважнијег питања: временски гледано, да ли је током историје људима била више потребна тиранија или демократија?

Командовање и послушност!

У каквој су вези перфидна команда и безусловна послушност?

Колико нам командант допушта да сарађујемо с њим, колико смо му потребни?

Да ли су више жалили за тиранима или за демократама?

Како само жале за тиранима. Заштита коју су уживали од тирани слична је заштити коју им пружа Бог.

Шта ће после нестанка тирана?

Ко ће их бранити, надзирати и кажњавати?